

<https://doi.org/10.30546/114578.2025.10.3005>

MAHIRƏ NAĞIQIZININ ƏDƏBİ DİLİ DİL VƏ TƏFƏKKÜRÜN İNKİŞAFI KONTEKSTİNDƏ

Arzu İbrahimova

müəllim

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

<https://ORCID.org/0009-0002-3539-732X>

arzu.ibrahimova@gmail.com

Xülasə

Mahirə Nağıqızının ədəbi dili Azərbaycan poeziyasının müasir mərhələsində dil və təfəkkür münasibətlərinin bədii ifadəsində mühüm rol oynayır. Onun poetik üslubu yalnız estetik zövq yaratmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda düşüncə strukturlarının formalaşmasına, dərin mənəvi-ideya qatlarının dərk olunmasına da xidmət edir. Şairənin istifadə etdiyi leksik-şəkilçi resurslar, obraz və simvolik sistemlər oxucuda məntiqi düşüncə mexanizmlərini hərəkətə gətirir və mənəvi-intellektual refleksiyayı stimullaşdırır.

Ədəbi dilin funksional imkanlarını genişləndirən Mahirə Nağıqızı, sözə yalnız kommunikativ vasitə kimi deyil, həm də dünyagörüşünün formalaşmasında fəal rol oynayan düşüncə aləti kimi yanaşır. Onun poetik mətnlərindəki leksik seçim, məcaz qatları, fonetik ritmika və sintaktik quruluşlar oxucunun emosional və intellektual reaksiyalarını vəhdət halında hərəkətə gətirir. Beləliklə, müəllifin ədəbi dili həm milli mədəniyyətin daşıyıcısı, həm də çağdaş insani dəyərlərin bədii ifadə vasitəsi kimi çıxış edir.

Mahirə Nağıqızının poetik dili həm klassik ənənəyə bağlılıq, həm də müasirliklə sintez baxımından seçilir. Ənənəvi poetik strukturda qurulmuş ifadə vasitələri müasir həyat fəlsəfəsi və sosial düşüncə ilə vəhdətdə işlənərək, oxucu üçün həm tanış, həm də düşündürücü bədii mətnlər yaradır. Bu dil estetik funksiya ilə əlavə, mənəvi dünyanı fəallaşdıran, milli kimliyi gücləndirən, insanı fəlsəfi-mədəni axtarıslara sövq edən intellektual məkan formalaşdırır.

Açar sözlər: ədəbiyyat; ədəbi dil, Mahirə Nağıqızı, dilçilik, təfəkkürün inkişafı, poetika, simvolika.

MAHIRA NAGHIGIZI'S LITERARY LANGUAGE IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE AND THOUGHT

Arzu Ibrahimova

Azerbaijan State Pedagogical University

Abstract

Mahira Naghiqizi's literary language plays a significant role in expressing the relationship between language and thought in the contemporary stage of Azerbaijani poetry. Her poetic style does not merely serve aesthetic pleasure; it also contributes to the formation of cognitive structures and the perception of profound spiritual and ideological layers. The lexical-derivational resources, imagery, and symbolic systems employed by the poet activate the reader's logical thinking mechanisms and stimulate moral-intellectual reflection.

Expanding the functional capacities of literary language, Mahira Naghiqizi treats words not only as communicative tools but also as active instruments in shaping worldviews. The lexical choices, figurative layers, phonetic rhythm, and syntactic constructions in her poetic texts mobilize both emotional and intellectual responses from the reader in a unified flow. Thus, her literary language functions as both a bearer of national culture and a medium for expressing contemporary human values.

Mahira Naghiqizi's poetic language stands out for its synthesis of classical tradition and modernity. The expressive means structured within traditional poetic forms are intertwined with contemporary philosophy of life and social thought, resulting in artistic texts that are both familiar and thought-provoking for the reader. Beyond its aesthetic function, this language creates an intellectual space that activates moral consciousness, reinforces national identity, and inspires philosophical-cultural inquiry.

Key words: literary language, linguistics; development of thought, poetics, symbolism.

ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК МАХИРЫ НАГИКЫЗЫ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКА И МЫШЛЕНИЯ

Арзу Ибрагимова

Азербайджанский государственный педагогический университет

Резюме

Литературный язык Махиры Нагикызы играет важную роль в художественном выражении взаимосвязи языка и мышления на современном этапе азербайджанской поэзии. Её поэтический стиль не ограничивается лишь созданием эстетического восприятия, но и способствует формированию мыслительных структур, постижению глубоких духовных и идейных пластов. Лексико-словообразовательные ресурсы, образная и символическая системы, используемые поэтессой, активизируют у читателя логические механизмы мышления и стимулируют морально-интеллектуальную рефлексию.

Расширяя функциональные возможности литературного языка, Махира Нагикызы рассматривает слово не только как средство коммуникации, но и как активный инструмент в формировании мировоззрения. Лексический выбор, уровни метафоричности, фонетическая ритмика и синтаксическая структура в её поэтических текстах вызывают у читателя одновременно эмоциональную и интеллектуальную реакцию. Таким образом, литературный язык автора выступает как носитель национальной культуры и как средство художественного выражения современных гуманистических ценностей.

Поэтический язык Махиры Нагикызы отличается синтезом приверженности классическим традициям и современности. Средства выражения, построенные на основе традиционных поэтических структур, гармонично сочетаются с философией современной жизни и социальным мышлением, создавая тексты, которые одновременно и знакомы, и побуждают к размышлению. Этот язык, помимо эстетической функции, формирует интеллектуальное пространство, активизирующее духовный мир, укрепляющее национальную идентичность и побуждающее человека к философско-культурному поиску.

Ключевые слова: литература, литературный язык, лингвистика, развитие мышления, поэтика, символика.

Giriş/Introduction

Dil insanın ən fundamental düşüncə alətlərindən biri olmaqla, onun dünyanı dərk etməsində, ictimai və şəxsi kimliyinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Düşüncə prosesi bilavasitə dilin strukturu və semantik imkanları ilə əlaqəlidir. Bu baxımdan ədəbiyyat yalnız estetik təzahür sahəsi deyil, eyni zamanda dilin funksional sərhədlərini genişləndirən, onu daha incə, dərin və

çoxqatlı mənalandıran mədəni proses kimi çıxış edir. Ədəbiyyat vasitəsilə dil yeni ifadə çalarları qazanır, simvolik və metaforik tutum genişlənir, insanın intellektual və emosional aləminə daha dərinlən nüfuz edilir. F.Əliyevin fikrincə, “*Ədəbiyyat dili yalnız təsvir vasitəsi deyil, həm də insan düşüncəsinin strukturunu formalaşdıran fəal mexanizmdir*” [Əliyev, 2007:45].

Azərbaycan ədəbiyyatında poetik dilin formalaşmasında və inkişafında şair-dilçilərin rolu xüsusilə əhəmiyyətlidir. Onlar dilə həm praktik, həm də nəzəri müstəvidə yanaşmaqla, poetik ifadənin elmi əsaslarını və bədii-estetik imkanlarını uzlaşdırmağı bacarırlar. Bu kateqoriyaya aid edilə biləcək müəlliflərdən biri də Mahirə Nağıqızıdır. O, həm dilçi-alim, həm də yaradıcı şairə kimi çıxış edərək, poetik dilin struktur və semantik qatlarını xüsusi elmi və bədii həssaslıqla formalaşdırır. A.Məmmədli qeyd edir ki, “*milli kodlar poeziyada yalnız bədii məna daşıyır, həm də xalqın kollektiv kimliyini qoruyan semantik işarələrdir*” [Məmmədli, 2018:56].

Mahirə Nağıqızının ədəbi dili geniş leksik resurslardan istifadə, zəngin obrazlılıq, simvolizmin çoxqatlılığı və ənənə ilə müasirlik arasında olan qarşılıqlı təsiri ilə fərqlənir. Onun poetik mətnlərində söz yalnız estetik vasitə deyil, eyni zamanda fəlsəfi düşüncənin və mənəvi dəyərlərin daşıyıcısına çevrilir [Kaspi.az].

Burada eyni zamanda vacib bir sual da aktuallaşır: Mahirə Nağıqızının poetik dilində istifadə olunan üslub və ifadə vasitələri milli-mədəni yaddaşın qorunmasında və inkişafında, eyni zamanda keçmişlə müasirlik arasında ideya və dəyərlər körpüsünün qurulmasında necə funksionallaşır? Onun poeziyasında dilin həm tarixi-mədəni kodları saxlaması, həm də çağdaş düşüncəni ifadə etməsi, Azərbaycan dilinin bədii-estetik inkişafında nə kimi yeniliklərə yol açdığı da xüsusi tədqiqat predmetinə çevrilir.

Mahirə Nağıqızının poetik dili sadəcə şair təxəyyülünün məhsulu deyil, bu dil eyni zamanda dərin dilçilik biliyinə əsaslanan və poeziyanın intellektual mahiyyətini önə çəkən mükəmməl bədii düşüncə nümunəsidir. Onun dili ilə insan düşüncəsi arasında qurulan əlaqə, oxucunun həm estetik zövqünü formalaşdırır, həm də intellektual-emosional təcrübəsini zənginləşdirir.

Mahirə Nağıqızının poetik leksikası söz ehtiyatı baxımından olduqca zəngin və çoxşaxəlidir; sinonimlərin istifadəsi, metaforaların, simvolların mürəkkəb və eyni zamanda aydın işlənməsi onun poetik dilini fərqli qatlarla doldurur. “Ana dilim”, “Dədəm-babam amanatı” kimi ifadələr milli yaddaşa xitab edir, oxucuda həm mənəvi bağ yaradır, həm də dil vasitəsilə keçmiş ilə müasirlik arasında körpü qurur. Bu cür ifadələr şairin dilində sırf emosional yük

deyil, həm də kollektiv yaddaşın, xalqın köklərinin şüurlu şəkildə şeir mətninə daxil edilməsinin göstəricisidir.

“Ana dilim” şeirində bu leksik vurğu açıq görünür; misallarda dilin qədim kökləri, xalqın yazılı və şifahi ədəbiyyatı, klassik şairlər – Nizami, Nəsimi, Füzuli kimi poetik referanslarla birlikdə təqdim olunur ki, bu da dilin tarixi-mədəni yaddaşının bir hissəsi kimi şeir mətninə daxil edilməsini ifadə edir. Bu, leksikanın zənginliyi ilə yanaşı, şairin obraz sistemində milli kimliyin ifadəsinə yönəlmiş simvolik komponentlərin də işlənməsi deməkdir. Beləliklə, Mahirə Nağıqızının poetik dili oxucuya təkcə estetik həzz vermir, həm də düşüncə təfəkkürü, milli ruh, dilin saflığı və köklərinə hörmət kimi ideyaları oyadır.

*Bu dünyanın yaşı qədər tarixin var,
Sonu qədər, başı qədər tarixin var.
Dağı qədər, daşı qədər tarixin var,
Ha baş vursam bitməz qatı, ana dilim,
Dədəm-babam amanatı, ana dilim!* [Nağıqızı, 2020:58].

Bu misralarda “ana dilim” və “dədəm-babam amanatı” ifadələri dillə bağlı dərin mənaları daşıyır: “ana dilim” milli dilin saflığını və onun varlığının önəmini, “dədəm-babam amanatı” isə nəsillərdən gələn mirasın məsuliyyətini və qorunmasını simvollaşdırır. Leksik leytmotiv kimi bu ifadələr şeirin mərkəzində dayanaraq, oxucunun dil və kimlik hissini gücləndirir.

Üslub baxımından Mahirə Nağıqızının poeziyasında klassik yazı elementləri ilə müasir poetik ifadə vasitələrinin ustalıqla qarışdığı müşahidə olunur. Klassik ənənənin təqdim etdiyi xüsusiyyətlər – heca vəznli ölçü, aşırıq poeziyası dil üslubu, durğu işarələrinin ritmik istifadəsi, müəyyən sintaktik quruluşların seçilməsi şeirlərdə həm forma baxımından gözə çarpır, həm də mənə qatlarındakı dərinliyi artırır.

“Salam olsun” kitabındakı şeirlərdən birində aşağıdakı misralar klassik və müasir dil elementlərinin sintezini göstərir:

*Ələm idi, qüssə idi hər çağımız,
Otuz ildən sonra güldü növrağımız,
Dalğalandı Şuşada nur bayrağımız.
Qurban olum, hamınıza salam olsun!* [Nağıqızı, 2020:122].

Burada “ələm”, “qüssə” kimi sözlər klassik dilin melodiyasını qoruyur; eyni zamanda “nur bayrağımız” və “salam olsun” ifadələri müasir poetik çağırış

və emosional açılım verir. Bu qarışıqlıq dilin həm formaca, həm də məzmunca zənginliyini artırır.

Mahirə Nağıqızının şeirlərində sintaktik quruluşun şeirə verdiyi forma və məna qatları xüsusi diqqətə layiqdir. Sintaksis burada təkcə qrammatik funksiyanı yerinə yetirmir, eyni zamanda poetik düşüncənin və emosional təsirin ifadə vasitəsinə çevrilir. Misraların başlanğıcında durğu işarələrinin yerləşməsi, bədii pauzalar yaratmaq məqsədilə qurulan struktur, xüsusilə sintaktik paralelizm, ellips və təkrarlardan istifadə klassik üslubun bədii imkanlarını müasir estetik zəmində canlandırır.

Xüsusilə “Şuşa məscidində azan” adlı şeirdə bu xüsusiyyətlər özünü açıq şəkildə göstərir. Mahirə Nağıqızı burada poetik dramatizmi artırmaq üçün sintaktik fiqurlardan ustalıqla istifadə edir:

Nadanı öldürür, axıdırdı qan,

Aqili əlində zopa tuturdu.

Allahın adından danışan insan

Allahın evini topa tuturdu [Nağıqızı, 2020:105].

Burada həm paralel sintaksis, həm də başlanğıcda eyni strukturla verilmiş misralar “Allahın adından danışan insan / Allahın evini topa tuturdu” – poetik pauza və daxili ritm yaratmaqla şeirin dramatik təsir gücünü artırır. Bu tip struktur oxucunu yalnız informasiyaya deyil, həm də dərin mənəvi-əxlaqi təfəkkürə yönəldir.

Durğu işarələrinin misra içində yükləndiyi funksional rolu da diqqət-çəkicidir. Nöqtə, vergül və üç nöqtədən istifadə yalnız qrammatik məqsəd daşımır, eyni zamanda pauza effekti yaradaraq oxucu düşüncəsində “daxili səssizlik” doğurur. Beləliklə, şeirin melodikliyi ilə yanaşı, mənəvi ağırlığı da artır.

Sətrin quruluşu və ritmik axın klassik Azərbaycan poeziyasının heca vəznə və təkrar strukturuna uyğunlaşır, lakin sərbəst ifadə imkanları ilə zənginləşdirilərək müasirlik qazandırılır. Məsələn, klassik poetik dildə rast gəlinən: “qafiyəli paralel struktur”, “təkraredici başlanğıclar”, “elliptik cümlə konstruksiyaları” kimi sintaktik vasitələr Mahirə Nağıqızının poetik tərzində müasir dil duyumu ilə yenidən işlənmiş şəkildə təqdim olunur.

Beləliklə, klassik yazı üslubu elementləri (heca vəznə, durğu işarəsi, aşırıq poeziyası dili) müasir poetik ifadə vasitələri ilə sintez olunduqda, Mahirə Nağıqızının şeirləri yalnız hissiyyat yox, eyni zamanda düşüncə və estetik zövq

yaratmaq gücünə malik olur. Bu sintez dilin təfəkkür və milli kimlik baxımından funksional rolunu daha da artırır.

Nəticə/Conclusion

Mahirə Nağıqızının ədəbi dili dil və təfəkkürün inkişafı baxımından çoxşaxəli, zəngin və formalaşdırıcıdır. Onun şeirlərində leksik və simvolik zənginlik, klassik və müasir üslub elementlərinin sintezi, milli motivlərin estetik üsullarla ifadəsi oxucuda düşüncənin, hiss və ideya dünyasının inkişafına güclü təsir göstərir. Belə bir dil istifadəsi yalnız estetik doyum vermir, həm də milli kimlik, mənəvi dəyərlər və intellektual duyum üçün zəmin yaradır.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Nağıqızı M. (2020). Salam olsun. – Bakı: ADPU nəşriyyatı. – 144 s.
2. Əliyev, F. (2007). Azərbaycan ədəbi dili tarixi. – Bakı: “Elm”. – 214 s.
3. Məmmədli, A. (2018). Poetik mətnə milli kodların semantikasi. – Bakı: “Elm və Təhsil”. – 98 s.
4. Mahirə Nağıqızının ədəbi poetik dünyası” (2023). <https://kaspi.az/az/-mahire-naiqizinin-edebi-poetik-dunyasi>

Məqalə tarixçəsi

Daxil olub 22.09.2025

Qəbul edilib 04.10.2025

Nəşrə tövsiyə edib Mirvari İsmayılova
filologiya elmləri doktoru, professor

